

Olga Letka-Spychała

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Образование тени в поэзии Инны Лиснянской. Проба когнитивной аналиты выдраных уворов

*В сне земном мы тени, тени...
Жизнь — игра теней,
Ряд далеких отражений
Вечно светлых дней.*

Владимир Соловьёв

Poezja Inny Lisnianskiej we współczesnej literaturze rosyjskiej od wielu lat zajmuje miejsce szczególne i cieszy się ogromną popularnością wśród miłośników liryki. Literaturoznawcy nieustannie zwracają uwagę na jej oryginalność upatrując główną zaletę w tym, iż od wielu lat nie przechodzi ona żadnych radykalnych transformacji. Również sama poetka stara się nie ulegać panującym modom, czy też trendom, które przenikają również na grunt literacki. Wielu badaczy literatury, a wśród nich i Stanisław Rassadin wielokrotnie podkreślał, iż poezja Lisnianskiej jest poezją tradycyjną, która nie bazuje tylko i wyłącznie na eksperymencie, a która w pewnym stopniu kultywuje tradycje poetyckie zapoczątkowane przez klasyków. Rassadin umiejscawiając Lisnianską obok Achmatowej i Cwietajewej zwraca uwagę na przemianę, jaką przeszła jej poezja szczególnie w sferze emocjonalności. Jak stwierdza:

Лиснянская вознамерилась заполнить явственную пропасть между Цветаевой и Ахматовой. Цветаевка по открытости темперамента, имеющая право повторить за Цветаевой: «Я любовь узнаю по боли», Лиснянская прошла путь к Ахматовой как антиподу Марины Ивановны в отношении сдержанности в изъяснении чувств. Ушла от дисгармоничности, от безмерности к мере, к гармонии, не утратив внутреннего – до старости, до дрожи – накала¹.

Utwory rosyjskiej poetki to poszukiwanie odpowiedzi na odwieczne pytania (co się dzieje ze mną po śmierci? czy Bóg istnieje?) jakie stawia sobie człowiek, to poszukiwanie Absolutu i dążenie do poznania. Na szczególną uwagę zasługują obrazy ożywionej

¹ В. Огрызко, *Поэзия чрезвычайной виноватости*, „Литературная Россия”, № 47, 2007.

spersonifikowanej przyrody. Przyroda myśli, czuje, cierpi podobnie jak bohater liryczny, który utożsamia się z nią i poprzez to ujawnia swoje emocje. Posługując się poetyką kognitywną, „badającą czytanie literatury”² możemy stwierdzić, iż w wierszach Lisnianskiej przyroda jest jednym z modeli metaforycznych, które bardzo często ulegają konceptualizacji. Znaczącą rolę odrywają drzewa, las (miejsce, „где не бытует эхо...”), ptaki, niebo będące figurami, czyli najbardziej wyeksponowanymi elementami w utworze. Każda z tych figur w poezji staje się symbolem, kluczem nie tylko do poznania bytu i jego istoty, ale również do poznania świata. Jego eksploracja koncentruje się przede wszystkim wokół próby udowodnienia jego binarności, stąd tak częste w poezji Lisnianskiej opozycje pomiędzy ziemią a niebem, śmiercią a życiem, duszą a ciałem, symboliką zimową a symboliką letnią.

Szczególnym metaforycznym obrazem, któremu został poświęcony niniejszy artykuł jest cień oraz charakterystyczna dla niego nieuchwytność, umiejętność odzwierciedlenia tylko tego, co powierzchowne, a więc zarysu ludzkiej sylwetki oraz przedmiotów. Materiałem dla naszych rozważań uczynimy cykl wierszy *Простая почта* i *Одинокий дар*. Interpretacja utworów pochodzących z wymienionych cykli stanowi próbę zastosowania kognitywnej metody analizy dzieła literackiego. Skupimy się w niej przede wszystkim na teorii metafory. Koncentracja uwagi na metaforze jako głównej figurze stylistycznej, którą posługuje się Lisnianska uwarunkowana jest jej szczególnymi właściwościami. Jak stwierdził filozof Hans Blumenberg „metaforologia stara się dotrzeć do struktury myślenia, do podłoża, do pożywki systematycznych krystalizacji. (...) tylko porównywanie metafor...odkrywa coś ze struktury podłoża formacji myślowych. W tej kognitywnej substrukturze możemy bowiem stwierdzić orientacje, które odczytuje się z absolutnie podstawowych wyobrażeń modelowych, przebijających się w postaci metafor aż do sfery wyrazu”³.

Tradycja metafory sięga czasów starożytnych. Była ona przedmiotem badań Kwintyliana i Arystotelesa, który zdefiniował ją jako „przeniesienie nazwy jednej rzeczy na inną: z rodzaju na gatunek, z gatunku na rodzaj, z jednego gatunku na inny, lub też przeniesienie nazwy jakiejś rzeczy na inną na zasadzie analogii”⁴. To twierdzenie pomimo wielu uwag oraz nieścisłości stało się punktem wyjściowym do stworzenia kognitywnej koncepcji metafory, za której twórców uchodzą George Lakoff oraz Mark Johnson. Zarzucili oni Arystotelesowi „rozpatrywanie jedynie pojedynczych metafor językowych i lokowanie metaforycznego rzutowania na płaszczyźnie pojedynczych słów, podczas, gdy kognitywna

² P. Stockwell, *Poetyka kognitywna. Wprowadzenie*, przeł. A. Skucińska, Kraków 2002, s. 68.

³ Cyt za: O. Jakel, *Metafory w abstrakcyjnych domenach dyskursu. Kognitywno-lingwistyczna analiza metaforycznych modeli aktywności umysłowej, gospodarki i nauki*, przeł. M. Banaś, B. Drąg, Kraków 2003, s. 137.

⁴ Ibidem, s. 96.

teoria metafory traktowała metafory językowe jako wyraz systematycznych rzutowań między całymmi domenami pojęciowymi oraz jako przejaw złożonych modeli kognitywnych, względnie kulturowych”⁵. Lakoff oraz Johnson ukazali metafory z nieco innej perspektywy twierdząc, iż są one zjawiskami pojęciowymi a nie językowymi, jak wcześniej uważano. Według nich „metafory pojęciowe powstają jako skutek systematycznego powiązania dwóch domen pojęciowych, z których jedna (X) funkcjonuje jako domena docelowa, zaś druga (Y) jako domena źródłowa metaforycznego rzutowania”⁶.

W powyższym kontekście przyjrzyjmy się cyklowi *Простая почта* opublikowanemu w 2006 roku w czasopiśmie literackim „Арион”. W jego skład wchodzi około dziesięciu wierszy, gdzie jednym z dominujących elementów jest wspomniana wcześniej przyroda, a także twórczość poetycka. W ścisłej korelacji z wymienionymi motywami „współgzystuje” obraz cienia ujętego w metaforyczny kontekst, będącego swego rodzaju centrum skupiającym uwagę („ognisko percepcji”). Dzięki temu możemy mówić o procesie fokalizacji. Cień w utworze *Тень* występuje jako jeden z uniwersaliów przestrzennych (archetyp). Z punktu widzenia kognitywistyki staje się on podstawowym schematem wyobrazeniowym, a więc „stosunkowo prostą strukturą powracającą w naszym życiu codziennym, fizycznym doświadczeniu oraz orientacjach i relacjach”⁷. Symboliczny wydzźwięk cienia opiera się przede wszystkim na sposobie jego postrzegania w różnych kulturach, wierzeniach na przestrzeni wieków. W wielu tradycjach przedstawiano go jako odzwierciedlenie drugiego, tajemniczego, mrocznego „ja”, negatywnego sobowtóra, ciemnej strony ludzkiej duszy, ujawniającej się w najmniej oczekiwanym momencie. W podobny sposób funkcjonuje w psychologii Carla Gustawa Junga, który pod terminem cienia personalnego pojmował symbol „stłumionego ja”, „wyobcowanego ja” bądź „innego w nas”.

Bardzo często myśl o drugim „ja” pojawia się w wierszach Lisnianskiej jako wyraz przekonania o słuszności tezy głoszącej dualizm antropologiczny. Wyraża się on poprzez szereg metafor zestawiających ze sobą duszę i ciało („*Чем недвижной плоть - душа мобильней...*”), ciało i cień, twarz i jej lustrzane odbicie („*Ведь икона не боится штампа, Как боится зеркало лица*”). Jednakże w utworze pochodzącym z cyklu *Старое зеркало* (1994), gdzie poprzez obraz odbicia własnego „ja” w lustrze można wygenerować metaforę pojęciową JA TO LUSTRO Lisnianska wyraża strach przed „rozdwójeniem siebie” – jak stwierdziła: „*Больше всего я двойственности боюсь...*”⁸. Lustrzane odbicie z jednej strony

⁵ Ibidem, s.102.

⁶ Cyt. za: O. Jakel, op. cit, s. 55.

⁷ Ibidem, s. 32.

⁸ И. Лиснянская, *Старое зеркало*, Знамя № 4, 2004.

wyzwała w bohaterce lirycznej zainteresowanie możliwością odkrycia innego świata, z drugiej strony ciekawości towarzyszy obawa przed utratą własnej autonomiczności oraz tożsamości.

Przyjrzyjmy się konceptualizacji przestrzeni w cyklu *Простая почта*⁹. W ramie oglądu, a więc aktywnym polu widzenia możemy dostrzec pierwiastek przyrodniczy, który z punktu widzenia kognitywistyki generuje tło całego cyklu, spotykamy między innymi: „многонациональный лес”, „дроздов, которые ублажают горло”, „приметы долгоиграющей весны”. W tym przypadku należy podkreślić hierarchiczny układ pomiędzy figurą a tłem, gdyż według Ronalda Langackera „tło”, na którym ukazana jest figura (w naszym przypadku tą figurą jest cień) zostaje „wyspecyfikowane i także składa się z figur”¹⁰.

W utworze *Искала я прямого отклика...* będącym swego rodzaju preludium do cyklu, zostaje zaprezentowany punkt widzenia podmiotu lirycznego, który zdecydowanie różni się od postawy w cyklu *Старое зеркало*. Różnica polega na tym, iż bohaterkę liryczną pozbawiono poczucia lęku, a jej myśl prowadzi ją do pewnego odkrycia. Jak stwierdza:

Искала я всегда прямого отклика —
От человека, дерева и облака,
От музыки, от буквы, от числа,
Не полагая двойственного облика
Внутри добра и зла.

И в каждого глядела, словно в зеркало,
И лишь совсем недавно докумекала,
Что и лицо двояко, и испод.
Что человек есть и толпы молекула,
И сам себе народ¹¹.

Po dokonaniu skanowania holistycznego tekstu opierającego się na tym, iż wszystkie cechy uznawane za istotne postrzegane są równocześnie¹² zauważamy, iż na pierwszy plan wysuwa się teza o binarnym charakterze nie tylko świata, ale również takich abstrakcyjnych pojęć jak dobro i zło. Wywołuje to w wierszu poczucie braku stabilizacji, niepewności w świecie. Podstawowe wartości posiadają dwoistą naturę, przez co stają się mało wiarygodne. Podobnie zobrazowany zostaje człowiek jako cząstka pewnej całości (CZŁOWIEK TO TŁUMU MOLEKUŁA) z drugiej jako zbiorowość, wspólnota (CZŁOWIEK TO NARÓD). Brak przyporządkowania do określonej kategorii, czy też grupy sprawia, iż człowiek jako jednostka, indywiduum traci swą przynależność, a w konsekwencji czuje się wyobcowany.

⁹ И. Лиснянская, *Простая почта*, Арион № 2, 2006.

¹⁰ P. Stockwell, op. cit., s. 67.

¹¹ И. Лиснянская, *Простая...*, op. cit.

¹² E. Tabakowska, *Językoznawstwo kognitywne a poetyka przekładu*, Kraków 2001, s. 52.

Lisnianska jako doskonały obserwator otaczającego świata ma szczególną tendencję do „wpatrywania się” w ludzi, ich serca, dusze, a nawet przedmioty. W utworze *Искала я прямого отклика...* poetka stwierdziła: „в каждого глядела, словно в зеркало” i tym samym dostrzegła podwójną istotę ludzkiej twarzy. Opozycja pomiędzy twarzą realną a tą „fałszywą”, „lustrzaną”, „pozorną” zmusza do zastanowienia się nad autentycznością ludzkiego istnienia. Motywy masek, lustrzanych projekcji powodują, iż świat w poezji Inny Lisnianskiej przeistacza się w quasi-świat, gdzie dominują cienie – nie żywi ludzie, lustro – nie rzeczywiste obrazy oraz oniryczne projekcje zacierające granicę pomiędzy tym, co realne i tym, co wyimaginowane.

Cień jako część quasi-świata rządzi się w wierszach Lisnianskiej swoimi prawami. Zostaje to zaakcentowane w utworze *Тень*, w którym podmiot liryczny prezentuje swe rozważania na temat jego szczególnego charakteru. Dochodzi on do wniosku, iż w odróżnieniu od gałęzi wierzby, bzu, a więc tego, co realnie istnieje, cień nie jest od niczego ani nikogo zależny. Jak oświadcza w wierszu:

Ветви вербы и сирени, одуванчики и сныть,
Окна, двери и ступени, —
Все подвластно. Только тени
Никому не ухватить¹³.

Orzeczenie „подвластно” sugeruje istnienie pewnej wszechmocnej siły, znajdowanie się pod czyjąś władzą, bycie zależnym. Być może Lisnianska ma na myśli władzę boską, której podlega świat, a wraz z nim przedmioty, flora, fauna oraz człowiek. Cień zostaje przez Lisnianską wyraźnie skontrastowany z elementami scenerii, a sądy na jego temat skonkretyzowane i sprowadzone do stwierdzenia: „Только тени/Никому не ухватить”¹⁴.

Interpretując powyższy fragment w celu wyodrębnienia metafor, których domeną źródłową jest cień, należy pamiętać o zasadzie kierunku metaforycznego rzutowania będącego istotą teorii kognitywnej. Według Lakoffa oraz Johnsona: „Metafora (X TO Y) z reguły łączy abstrakcyjną i bardziej złożoną domenę docelową jako eksplandum, z bardziej konkretną, prosto ustrukturyzowaną oraz poznawalną za pomocą zmysłów domeną źródłową jako eksplansas”¹⁵.

W naszym przypadku mamy do czynienia z uproszczoną metaforą konfrontacyjną – „nieuchwytny cień”, z której możemy wyodrębnić właściwości semantyczne wyrazów wchodzących w jej zakres. Określenie „nieuchwytny” implikuje takie kategorie, jak: ulotność,

¹³ И. Лиснянская, *Простая...*, op. cit.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Cyt za: O. Jakel, op. cit., s. 45.

przemijanie, niematerialność, a przede wszystkim wolność i swoboda. Zgodnie z ukierunkowaniem metaforycznej projekcji możemy wygenerować metafory CIEŃ TO WOLNOŚĆ, CIEŃ TO SWOBODA, CIEŃ TO AUTONOMIA, które paradoksalnie wyrastają z modelu WŁADZA („подвластно”, „не ухватить”).

Ten sam motyw nieuchwytnego cienia pojawia się w utworze *Облако то клочковато, то неуклюже*, jednak jego kontekst jest zupełnie inny, gdyż odwołuje się do wierzeń, wedle których cień jest uosobieniem zmarłych i ich dusz (CIEŃ TO DUSZA UMARŁEGO). W tym przypadku metafora cienia została rozszerzona na inne sfery „niepoznawalnego”, równie jak on nieuchwytnego. Jak czytamy w utworze:

Облако то клочковато, то неуклюже.
Вспомню о чём-нибудь и забываю тут же,

Только забуду, как вспомню дивные лица
Милых друзей, от которых и тень лучится.

Тень не ухватишь, но остаётся сиянье.
Только померкнет, как стану просить подаянье ...¹⁶.

Zdecydowanie znaczącą rolę w utworze odgrywa koncept pamięci jako głównego miejsca „przechowywania” wspomnień. Pamięć związana jest z pewną sferą działalności ludzkiego umysłu związanego ze zdolnością rejestrowania i przywoływania wrażeń zmysłowych bardzo często przybierających formę reminiscencji. Szczególny stosunek do własnej pamięci Lisnianska wyraziła w jednym z wywiadów, w którym stwierdziła: „у меня две памяти, одна — головная, вторая — душевная. Голова помнит все дурное, все обиды, душа забывает все это напрочь”¹⁷. W wierszu próba retrospektywnego odtworzenia wydarzeń wiąże się z pewnym bezskutecznym wysiłkiem umysłowym. Wydaje się, iż bohaterka liryczna znajduje się w stanie choroby bądź stanie przejściowym między życiem a śmiercią. Poczucie pewnego „zawieszenia” pomiędzy światem żywych i umarłych jest charakterystyczną cechą poezji Lisnianskiej. Stany, w jakich znajduje się bohaterka liryczna wpływają na jej sposób postrzegania świata i zakłócają jego percepcję. Świadczą o tym czasowniki „вспомню”, „забываю” umieszczone w konstrukcji antymetabolicznej, które podkreślają chaotyczność wspomnień bohaterki („Вспомню о чём-нибудь и забываю тут же, Только забуду, как вспомню дивные лица”).

¹⁶ И. Лиснянская, *Облако то клочковато, то неуклюже*, <http://lisnyanskaya.ouc.ru/oblako-to-klochkovato.html>, 15.05.2011.

¹⁷ В. Огрызко, op. cit.

Projekcja „дивных лиц милых друзей” i ich cieni, które ukazują się bohaterce jako żywe obrazy, graniczy ze swego rodzaju mistycyzmem. Wydaje się, iż doświadczenie „transcendencji” dostarcza bohaterce lirycznej nieznanych dotąd przeżyć. Potwierdzeniem tego jest następujący cytat: „Только забуду, как вспомню „дивные лица/Милых друзей, от которых и тень лучится”¹⁸. Oksymoron „тень лучится” nie tylko wprowadza element alogiczności, zachwiania spójności struktury, gdyż zestawia cień z blaskiem, jasnością, ale również nadaje cieniom – bliskim przyjaciołom, duszom szczególnego znaczenia. Odnosi się wrażenie, iż bohaterka liryczna styka się z pewnym wymiarem boskości, błyszczący cień nasuwa skojarzenia z wizjami objawień.

ЦИЕНЬ, podobnie jak i DUSZA symbolizuje ulotność, niemożność dotknięcia i poczucia („Тень не ухватишь”) jednak należy pamiętać o istotnej różnicy pomiędzy tymi schematami wyobrażeniowymi, która wynika z implikacji skojarzeniowych. Dusza – najbardziej tajemnicza sfera ludzkiej egzystencji związana jest z wewnętrznym „życiem” człowieka stanowi „esencję” jego bytu i człowieczeństwa. Cień to obszar, do którego nie dociera światło bezpośrednio ze swego źródła na skutek obecności przeszkody ustawionej na drodze promieni świetlnych. W odróżnieniu od psyche odzwierciedla tylko to, co zewnętrzne, a więc kontury sylwetki, jest zarysem materialnego ciała. Nie sposób dostrzec jego twarzy, cechuje go anonimowość, choć paradoksalnie przynależy do określonej osoby.

Częstą myślą pojawiającą się w utworach Lisnianskiej zarówno tych pochodzących z tomu *Одинокий дар* jak i *Простая почта* jest „uzależnienie” od własnego cienia, cienia, który przesłania światło. Poetka generuje jego obraz jako symbol swego prześladowcy (metafora CIENŃ TO PRZEŚLADOWCA), od którego nie może się uwolnić. W wierszu skierowanym do swego zmarłego męża Siemiona Lipkina *Скоро год, как нет тебя наяву...*, będącego wyrazem osobistego cierpienia po stracie bliskiej osoby, podkreśla szczególną zależność od własnej pozornej projekcji. W przytoczonym poniżej fragmencie rozpoczynającym się od frazy: „Скоро год, как нет тебя наяву”¹⁹ Lisnianska określa stosunek czasowy („год”), a także przestrzenny („наяву”). Generuje to następujące wnioski: jeśli zmarły mąż nie istnieje „na jawie”, to zapewne istnieje w innej czasoprzestrzeni – bądź to w snach, bądź to w świecie poetyckiej wyobraźni – w świecie wspomnień. Właśnie wspomnienia stają się „cieniami” w życiu poetki - cieniami, których nie chce i nie może się pozbyć (bohaterka liryczna jest więźniem własnych wspomnień). Potwierdzają to słowa padające w utworze *Скоро год, как нет тебя наяву...*: „И завишу от света капризов и

¹⁸ И. Лиснянская, *Простая...*, op. cit.

¹⁹ И. Лиснянская, *Скоро год, как нет тебя наяву*, „Знамя”, № 6, 2009.

ракурсов тени²⁰ oraz w utworze *Тень*: „А она со мною всюду пребывает, засты свет²¹”. W pierwszym z wymienionych wierszy dochodzi do metaforycznego przeniesienia pewnych cech opisujących cień na inne sfery działalności ludzkiego umysłu, które możemy ująć w cztery charakterystyczne czynności biorące udział w procesie przywoływania wspomnień: doświadczanie – zapamiętywanie – przetwarzanie – wspominanie. Metaforyczny kontekst cienia w tym przypadku ma charakter ekspansywny, gdyż ulega rozszerzeniu na strukturę ludzkiej pamięci. Jak stwierdza Lisnianska:

Скоро год, как нет тебя наяву.
Потому-то мне легче не лица разглядывать, а растенья.
И сама-то растительной жизнью живу
И завишу от света капризов и ракурсов тени²².

Pojawiające się „ракурсы тени” oddają wrażenie „skrócenia perspektywy”, ograniczenia pola działania (a więc znowu zostaje poruszony aspekt władzy) i tym samym pozwalają na wygenerowanie kolejnej metafory CIEŃ TO SKRÓCONA PERSPEKTYWA. Warto przy tym odnieść się do istoty perspektywy jako holistycznego, całościowego nie sekwencyjnego postrzegania otaczającego świata. Łączy się ona z pojęciem orientacji, kierunku ruchu w przestrzeni. Według Elżbiety Tabakowskiej istotą perspektywy jako jednego z aspektów obrazowania polegającego na „powstawaniu w ludzkim umyśle niewerbalnych reprezentacji przedmiotów i zdarzeń²³”, jest usytuowanie obserwatora w stosunku do obserwowanej sceny. „Ракурсы тени” pojawiające się w utworze Lisnianskiej tworzą antylogię, gdyż w rzeczywistości cechą cienia jest to, że „rozciąga” perspektywę. Pewną niekonsekwencję w postrzeganiu cienia odnajdujemy w utworze *Под оливой*, gdzie według Lisnianskiej cień tym razem wydłuża metaforyczną perspektywę czasu oraz drogi, traktując ją jako symbol ludzkiego życia oraz symbol przemijania: „Тень удлинит перспективу/Времени и пути²⁴”.

Cień w poezji Lisnianskiej bardzo rzadko występuje w oderwaniu od motywu światła. Funkcjonując jako schematy wyobrażeniowe, których relacje oparte są na wzajemnej opozycji, tworzą pewnego rodzaju bazę, grunt dla innych modeli. Stanowią nie tylko źródło metafor strukturalnych: CIEŃ TO CIEMNOŚĆ, ZŁO, PIEKŁO; ŚWIATŁO TO JASNOŚĆ,

²⁰ И. Лиснянская, *Простая...*, op. cit.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

²³ E. Tabakowska, op. cit., s. 46.

²⁴ И. Лиснянская, *Под оливой*, „Континент”, № 6, 2004

DOBRO, NIEBO ale również orientacyjnych, „nadających pojęciu bądź całej domenie pojęciowej orientację przestrzenną”²⁵: CIEŃ TO W DÓŁ, DOBRO TO W GÓRĘ.

Lisnianska w swych utworach często podejmuje próbę zidentyfikowania pochodzenia i istoty cienia. W utworze *Тень* przeciwstawia się ogólnym poglądom według których: „в ней природы нет”²⁶ i dodaje:

А она — и есть природа, — предка давнего двойник.
Тень без племени и рода —
Я одна. Но в день исхода
Вам оставлю свой дневник —
Тени пламенной тайник²⁷.

Cień w oparciu o powyższy fragment ulega konceptualizacji i zostaje sprowadzony do roli schematu-metafory CIEŃ TO SOBOWTÓR PRZODKA, którą możemy traktować jako metaforę złożoną obejmującą dwie domeny – PRZODKA i SOBOWTÓRA. Domena źródłowa, jaką jest w tym przypadku PRZODEK (termin genealogiczny), wywołuje szereg asocjacji związanych z PRZESZŁOŚCIĄ (jako tą częścią czasoprzestrzeni, gdzie zawarte są wydarzenia, które już miały miejsce), UPŁYWEM CZASU, POCHODZENIEM CZŁOWIEKA, POKREWIEŃSTWEM. Zgodnie z teorią Lakoffa i Johnsona możemy mówić tu o metaforze strukturalnej, kiedy to z jednego pola pojęciowego na drugie przenoszone są całe wzorce strukturalne.

Włączenie do struktury metaforycznej motywu „двойника” jest wyrazem symbolicznego kontekstu cienia bardzo często uosabianego z ludzkim sobowtorem, który towarzyszy człowiekowi przez całe jego życie, jest częścią jego JA. W poezji Lisnianskiej zjawisko „rozdwojenia”, „dwoistości” ludzkiej natury, obejmującej również sferę duchową (DOBRE JA I ZŁE JA) a także ludzkiej psychiki (CIEŃ TO CZĘŚĆ OSOBOWOŚCI), zajmuje miejsce szczególne. Spotkania z własnym sobowtorem bardzo często rozgrywają się w scenerii onirycznej, są impulsem do przemyśleń nad jego prawdziwością. Podmiot liryczny wielokrotnie stawia pytanie czy sobowtór jest tylko aluzją, przejawem choroby umysłowej, czy też jego istnienie jest autentyczne. Przykładem tego może służyć utwór Ну, еще немного побудь, w którym czytamy:

Кто ты — призрак или двойник,
Почему мы с тобой одни?

²⁵ Сут. за: О. Јакел, оп. cit, s. 125.

²⁶ И. Лиснянская, *Простая...*, оп. cit.

²⁷ Ibidem.

Чай допей, поправь воротник
И любовь мою помяни²⁸.

Charakterystyczne dla Lisnianskiej przywoływanie motywu echa, które odbija głos, motywu luster odbijającego twarz potwierdza „obecność” drugiego JA, do którego pomimo swych wątpliwości zwraca się poetka (*Ода компьютеру*):

Эхо, зеркало, посредник,
Призрак двойника,

Сохрани мой день последний —
Боль и облака²⁹.

Sobowtór w przypadku utworu *Тень* ma nieco inny wymiar, odnosi się nie tylko do sfery filozoficznej, ale również kosmogonicznej, gdyż uosabia swego rodzaju źródło, genezę świata. Nie posiadanie przez niego plemienia oraz rodu: „Тень без племени и рода/— Я одна” z jednej strony sugeruje, jego „samopowstanie” z niczego, z drugiej, co jest bardzo zaskakujące, poetka sama nazywa siebie cieniem podkreślając przy tym własną samotność. Koresponduje to z innym utworem pt. *Без тебя*, gdzie pod wpływem emocji po stracie męża poetka stwierdza: „Без тебя я — без племени и без роду”³⁰. Lisnianska mówiąc o sobie: JA TO CIENЬ generuje obraz samotnej, opuszczonej kobiety, kobiety o ogromnym doświadczeniu życiowym, która funkcjonuje na pograniczu życia i śmierci. Wielokrotnie nazywana „трагическим лириком эпохи”, poetką umiejacą:

„...с редкостным чувством достоинства обустроить свой трагически спокойный мир, где само безвремяне обрело определённую времени. Того, в котором поэту удаётся не только жить, не умея и ужасаясь, но, ощутив своё двойничество с ним, взять на себя вину и беду двойника-близнеца...”³¹,

utożsamia swoje życie emocjonalne z obrazem ciemności (cienia), co wzmacnia dramatyczność utworu *Тень*. Spersonifikowany cień wbrew pozorom nie pozostaje jednak martwy. Cień – Lisnianska składa obietnicę pozostawienia po sobie spuścizny w postaci własnego pamiętnika, określając go jako kryjówkę: „Вам оставлю свой дневник — Тени пламенной тайник”³². W tym pamiętniku bohaterka liryczna zawrze wszystkie swoje wspomnienia, tajemnice, a wszystkiemu temu będzie towarzyszyć pamięć – pamięć o świecie, pamięć o mężu, bliskich przyjaciółach i na koniec pamięć o sobie samej.

²⁸ И. Лиснянская, Ну, еще немного побудь, „Дружба Народов”, № 8, 2006.

²⁹ И. Лиснянская, Ода компьютеру, <http://lisnyanskaya.ouc.ru/oda-kompiytery.html>, 15.05.2011.

³⁰ И. Лиснянская, Без тебя, „Новый мир”, №10, 2003.

³¹ www.poet-premium.ru, 15.05.2011.

³² И. Лиснянская, Простая..., op. cit.

Poezja Inny Lisnianskiej od wielu lat wzrusza, skłania do refleksji nad istotą ludzkiego życia oraz miejscem człowieka w świecie. Obecność stałych motywów takich jak śmierć, życie, lustrzane odbicie, wizje senne, echo stają się znakiem rozpoznawczym rosyjskiej poezji. Na tle wymienionych motywów zdecydowanie wyróżnia się metaforyczny obraz cienia, który wypełnia wiele funkcji. Raz jest symbolicznym uosobieniem ludzkiej duszy, innym razem utożsamia ciemne zakątki ludzkiej psychiki, by później przeistoczyć się w metaforę JA TO CIEN. Wyróżnione w niniejszym artykule metafory i ich kognitywna teoria sprowadziły analizę do wyodrębnienia kilku charakterystycznych metafor – strukturalnych, ontologicznych, a nawet orientacyjnych, które zawsze skupione są wokół dwóch zasadniczych zagadnień – binarnych opozycji w świecie oraz roli ludzkiej pamięci.

Summary

The article is devoted to motive of the shadow which appears in Inna Lisnyanskaya's poetry. The subject matter of this research are to be poems *Простая почта* and *Одинокий дар*. The problem is attempt to analysis from the point of view of cognitive poetics. In the article, the cognitive analysis is based on the assumption of cognitive poetics as a main basis. Author is concentrated on showing typical structures as: conceptual metaphors, which are being applied poetic world in Lisnianskaya's poems.

